

6 Razvojni izzivi visokega šolstva: Slovenija 2010–2020

Dušan Lesjak, Viktorija Sulčič,
Nada Trunk Širca in Valentina Jošt

Junija 1999 je Slovenija postala ena izmed podpisnic Bolonjske deklaracije, s katero so se začrtale poti in smernice razvoja evropskega visokega šolstva do leta 2010. Deklaracija ima načrtano skupno pot in vzajemno sodelovanje (ob polnem upoštevanju in spoštovanju različnosti nacionalnih sistemov izobraževanja in avtonomije univerz) za vzpostavitev odprtega in konkurenčnega evropskega visokošolskega prostora (angl. European Higher Education Area – EHEA) do leta 2010.

Bistveni cilji držav podpisnic do 2010 so (Zgaga 1999):

- sprejetje sistema lahko prepoznavnih in primerljivih stopenj,
- sprejetje sistema z dvema glavnima študijskima stopnjama,
- vzpostavitev kreditnega sistema,
- pospeševanje mobilnosti in zagotavljanje kakovosti,
- pospeševanje visokošolskega razvoja.

Ustvarjanje evropskega visokošolskega izobraževalnega prostora je vodilo k nastanku evropskega raziskovalnega prostora¹ (angl. European Research Area – ERA). Skupaj predstavljata temeljna stebra na znanju temelječe družbe (EUA 2007). Ideja o zasnovi Evropskega raziskovalnega prostora je nastala s spoznanjem, da je znanje nujno gonilo gospodarskega razvoja in da mora Evropa vlagati več v razvoj novih znanj, njegovo bistvo pa je v »boljšem povezovanju raziskovalcev na nacionalni, Evropski ravni in tudi svetovni ravni, ter v prizadevanju spodbujati sodelovanje med univerzami in industrijo, zmanjšanju upravnih in političnih ovir za tako sodelovanje« (Weber 2006, 5). Z Lizbonsko strategijo iz leta 2000 se je Evropska unija, kot tudi Slovenija, usmerila v nov strateški cilj »prizadevanja za najbolj konkurenčno in dinamično ter na

1. Zasnova o evropskem raziskovalnem prostoru (ERA), ki naj bi bil vzpostavljen kot tudi usklajen in povezan z evropskim visokošolskim prostorom do leta 2010 (EHEA) se je formirala hkrati z Lizbonsko strategijo (Macharová 2010).

znanju temelječe gospodarstvo na svetu s polno zaposlenostjo ter ekonomsko in socialno kohezijo».²

Podpisnice so se zaradi ne doseženih bolonjskih ciljev odločile, da se bo njihova zavezanost na evropski, nacionalni in institucionalni ravni nadaljevala tudi po letu 2010. Na konferenci v Leuvenu leta 2009 se je opravila bilanca dosežkov bolonjskega procesa ter se *določile prednostne naloge za naslednje desetletje*, med katerimi so:³

- okrepiti prizadevanje za socialno razsežnost in zagotovitev enakih priložnosti za kakovostno izobraževanje,
- uresničevanje politik vseživljenjskega učenja,
- povezovanje visokošolskih programov s trgom dela, visoko šolstvo mora zagotoviti študentom vrhunsko znanje, veščine in kompetence,
- poudariti pomen na študenta osredotočeno učenje in pedagoško poslanstvo,
- krepitev in spodbujanje izobraževanja, raziskovanja in inovativnost visokega šolstva,
- usmeritve nalog v prihodnosti so tudi poslanstvo in mednarodna odprtost visokega šolstva,
- javno financiranje kot glavna prednostna naloga za zagotavljanje pravičnega dostopa ter nadaljnega vzdržnega razvoja avtonomnih visokošolskih ustanov,
- spodbujanje globalnega sodelovanja evropskih visokošolskih ustanov.

Naloge slovenskega visokega šolstva v prihodnjem desetletju

Danes visoko šolstvo predstavlja eno glavnih področij tako v Evropi, kot v Sloveniji, in se srečuje z različnimi izzivi in razumevanji visokošolskega izobraževanja. Na poti k družbi znanja⁴ ima visoko šolstvo po-

2. http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/00100-r1.eno.htm.

3. http://www.mvzt.gov.si/fileadmin/mvzt.gov.si/pageuploads/doc/dokumenti_visokosolstvo/Bolonjski_proces/Leuven-komunike_SI.pdf.

4. Na tem mestu bi želeli poudariti, da se t?rmin družba znanja, ki je veliko uporabljen predvsem v različnih dokumentih Evropske unije uporablja v dveh različnih, vendar povezanih pomenih (EFILVC 2005, 1): kot opisni pojem (v zvezi s tem se pojem družba znanja sklicuje na nove dinamike industrijske rasti in socialne spremembe, ki so bile vidne v zadnjih desetletjih) in kot izraz za namero (politične izjave in dokumenti

membno vlogo, saj prispeva k družbenemu in gospodarskemu razvoju skozi (OECD 2008, 3):

- oblikovanje človeškega kapitala (predvsem skozi učenje),
- izgradnjo baze znanja (predvsem skozi raziskave in razvojem znanja),
- razširjanje in uporabo znanja (predvsem skozi interakcijo uporabnikov znanja),
- vzdrževanje znanja (skozi medgeneracijsko vzdrževanje in prenašanjem znanja).

Sodoben čas nenehnega učenja in sprememb ter potrebe po visoko izobraženi delovni sili v spopadu s konkurenco na globalnem trgu, zahtevajo odziv visokošolskih zavodov na dejavnike ter ohranjanje vpliva na okolje z napredkom in znanostjo. Evropsko visoko šolstvo je v zadnjih dvajsetih letih doživelo velike strukturne spremembe in se danes sooča s številnimi izzivi, kot so fleksibilnost študijskih poti, mobilnost študentov in visokošolskega osebja, množičnost v visokem šolstvu, odprtost in inovativnost visokošolske sfere, prenos znanja v gospodarstvo in obratno, internacionalizacija, globalizacija in povečanje finančnih potreb. Tako so glavni izzivi pri sprejemanju visokošolskih politik (OECD 2008) naslednji:

- upravljanje terciarnega izobraževanja: vzpostavljanje prave poti,
- financiranje: ujemanje finančnih strategij z nacionalnimi prioritetami,
- zagotavljanje in izboljševanje kakovosti,
- doseganje pravičnosti, nepristranskosti,
- povečevanje vloge terciarnega izobraževanja pri raziskavah in inovacijah,
- prilagoditev akademske sfere stalnim spremembam,
- krepitev vezi s trgom dela,
- prenos internacionalnih strategij v nacionalni okvir,
- implementacija politik.

Evropsko in Slovensko visoko šolstvo je »javna odgovornost in javno dobro«, ki ima velika pričakovanja do visokošolskih zavodov, saj se mo-

izkazujejo, da si skoraj vse nacionalne vlade in številne regije želijo ustvariti družbo znanja, kar pa je povezano s gospodarsko rastjo, večjo blaginjo, boljšo kakovostjo delovnih mest itd.).

rajo odzivati na družbene potrebe ter izpolnjevati svoje poslanstvo s tem, da:

- ustvarjajo in vzdržujejo napredno bazo znanja ter spodbujajo raziskovanje in inovacije
- ter prenašajo znanje na študente s pripravljanjem na delovno kariero in aktivno državljanstvo v demokratični družbi ter s spodbujanjem osebnega razvoja (Lesjak in Marjetič 2010).

V slovenskem visokošolskem prostoru lahko opredelimo kar nekaj izzivov, s katerimi se moramo spoprijeti tako na nacionalni, kot na institucionalni ravni. Trend, ki je značilen za 21. stoletje in je močno vplival na sistem *financiranja visokega šolstva* in *kakovost v visokem šolstvu* v Evropi in tudi v Sloveniji, je zagotovo množičnost/masifikacija oz. *povečan vpis mladih v visokošolske izobraževalne sisteme* in tudi *povečana ponudba visokošolskih institucij*. Z vidika kakovosti se problem izraža predvsem v povečanem številu študentov visokošolskega izobraževanja in hkratnih nespremenjenih zmogljivostih in finančnih virih za visokošolsko izobraževanje. Bistveno je, da so predvsem finančni viri, ki so jih institucije pridobile od države (govorimo o javnih visokošolskih zavodih) ostali isti in večinoma ne zadostujejo več za »zagotavljanje kakovostnih diplomantov«. Ugotovitve glede gibanj povpraševanja po visokošolskem izobraževanju v bližnji prihodnosti kažejo, da se kljub neugodnim demografskim trendom povpraševanje ne bo zmanjšalo, ampak se bo le strukturno spremenilo, pri čemer bo v vpisne populacije v primerjavi s preteklimi obdobji vključen manjši delež mladih (srednješolcev) in večji delež starejših oseb (npr. z namenom dopolnitve izobrazbe, prekvalifikacije, napredovanja) (Čepar 2009). Na drugi strani smo priča vse večjemu številu samostojnih visokošolskih zavodov. Z naraščanjem konkurence in ponudbe na nacionalni⁵ in mednarodni ravni, se je povečala tudi potreba po izkazovanju kakovosti visokošolskih institucij. Ugotavljanje, spremljanje in zagotavljanje kakovosti dela v visokem šolstvu je bistvenega pomena za nadaljnji razvoj visokega šolstva.

»Razmeroma visoki javni izdatki (ob upoštevanju obsega proračuna) niso dovolj za zadovoljitev finančnih potreb in zahtev stalno razvijajočih se in rastočih visokošolskih sistemov« (Strašek 2010, 163). Kljub

5. V Sloveniji se iz leta v leto povečuje število visokošolskih zavodov, kar povečuje raznolikost ponudbe in konkurenco med visokošolskimi zavodi. V obdobju od študijskega leta 2000/01 do 2009/10 je slovenski visokošolski prostor pridobil 44 visokošolskih zavodov (SURS).

temu, da je večina visokošolski zavodov v Sloveniji (tako javnih kot zasebnih) še vedno zelo odvisna od državnih sredstev, pa vedno bolj postaja pomembno tudi zavedanje, da popolna odvisnost od finančnih virov države danes ne omogoča več stabilnega in predvidljivega poslovanja visokošolskih zavodov. Tako postajajo bistveni različni viri financiranja visokošolskih institucij ter predvsem učinkovita poraba sredstev in učinkovito upravljanje s ciljem zagotoviti finančno stabilnost.

Slovenija se mora kot soustvarjalka skupnega evropskega visokošolskega prostora, evropskega raziskovalnega prostora in na znanju temelječe družbe, odzvati in prilagajati politike izzivom sodobne družbe. V nadaljevanju predstavljamo predloge Nacionalnega programa visokega šolstva (NPVŠ) 2011–2020 in predloge Nacionalnega raziskovalnega in inovacijskega programa (NRIP) 2011–2020.

Nacionalni program visokega šolstva 2011–2020

Izvajanja visokega šolstva kot javne službe je opredeljeno z Nacionalnim programom visokega šolstva (določilo 43. člena Zakona o visokem šolstvu, v nadaljevanju: ZviŠ). V razpravi je Nacionalni program visokega šolstva za obdobje 2011–2020 Drzna Slovenija – Slovenija: družba znanja.⁶

Nacionalni program Drzna Slovenija – Slovenija: družba znanja (v nadaljevanju: nacionalni program) izhaja iz trditve, da je znanje javno dobro in da je izvajanje visokega šolstva javna odgovornost. V tem izhodišču je vgrajeno priporočilo bolonjske reforme po večji vključitvi in odgovornosti države pri izvajanju visokega šolstva, predvsem pri uvajanju socialne razsežnosti. Vključenost bolonjskih ciljev je razvidna tudi iz temeljnih ciljev nacionalnega programa. Čeprav je nacionalni program še v javni razpravi, želimo poudariti bistvene novosti, ki jih nacionalni program predvideva ter možne posledice, ki bi iz tega lahko sledile.

Nacionalni program temelji na šestih stebrih (MVZT 2010):

- *diverzifikacija*, kjer se predvideva razlikovanje visokošolskih zavodov in študijskih programov,
- *internacionalizacija* – odprtost v mednarodni prostor. Nacionalni program predvideva, da naj bi bilo do leta 2020 mobilnih 20 % slovenskih diplomantov. Prav tako se naj bi povečal tudi delež tujih študentov na slovenskih visokošolskih institucijah – do leta 2020

6. [Http://www.mvzt.gov.si/fileadmin/mvzt.gov.si/pageuploads/pdf/odnosi_z_javnostmi/8.9.10_NPVŠ.pdf](http://www.mvzt.gov.si/fileadmin/mvzt.gov.si/pageuploads/pdf/odnosi_z_javnostmi/8.9.10_NPVŠ.pdf).

naj bi bil delež tujih študentov vsaj 10 %. Enak naj bi bil do leta 2020 tudi delež tujih učiteljev, sodelavcev in raziskovalcev na slovenskih visokošolskih institucijah. V ta namen nacionalni program Ministrstvu za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo (v nadaljevanju: MVZT) nalaga oblikovanje Nacionalne strategije za internacionalizacijo slovenskega visokega šolstva. Medtem ko je ZVis (2006, 8. člen) do sedaj kot učni jezik opredeljeval slovenščino, pa nacionalni program, v smislu uresničevanja internacionalizacije, predvideva izvajanje študijskega procesa na 2. in 3. stopnji v tujih jezikih.

- *kakovost,*
- *zaposljivost,*
- *mobilnost,*
- *socialna razsežnost.*

V nadaljevanju želimo predstaviti stebre, ki predstavljajo poseben premik v razvoju visokega šolstva v Sloveniji.

Diverzifikacija

Nacionalni program omenja *institucionalno in programsko binarnost* (MVZT 2010, 8–12). Institucionalna binarnost predvideva ločevanje univerz in visokošolskih zavodov, ki jih nacionalni program poimenuje politehnike. Pojem politehnika po našem mnenju ni najbolj posrečeno izbran, saj Slovar slovenskega knjižnega jezika (SSKJ) pod geslom »politehnika« navaja, da gre v nekaterih deželah za višje ali visoke šola tehničnih ved. Postavlja se vprašanje, ali bodo politehnike izvajale tudi programe s področja družboslovja, predvsem zato, ker nacionalni program predvideva, da bodo le politehnike izvajale visokošolske strokovne programe. Teh pa je, predvsem na področju poslovnih ved, največ. Ločevanje visokošolskih študijskih programov na univerzitetne in strokovne programe je predvidena pod t. i. programsko binarnostjo. Tako naj bi, skladno z nacionalnim programom, univerze izvajale le teoretsko-raziskovalno usmerjene študijske programe, medtem ko naj bi politehnike izvajale bolj strokovno usmerjene visokošolske študijske programe na 1. in 2. stopnji.⁷ Ob tem se odpira novo vprašanje. Po Zakonu o strokovnih in znanstvenih naslovih (ZSZN-1) diplomanti 1. in 2. stopnje pridobijo strokovni naslov, medtem ko znanstveni naslov

7. Na politehnikah naj bi imelo vsaj 50 % kadra vsaj 3-letne izkušnje iz gospodarstva ali negospodarstva (str. 48).

PREGLEDNICA 6.1 Študentje študijskih programov na univerzah in samostojnih visokošolskih zavodih v študijskem letu 2009/2010

Vrsta programa	Univerze	SVZ	Skupaj
Visokošolski strokovni (prejšnji)	10.201	173	10.374
Visokošolski strokovni (1. bolonjska stopnja)	16.642	6.106	22.748
Visokošolski univerzitetni (1. bolonjska stopnja)	23.210	796	24.006
Visokošolski univerzitetni (prejšnji)	25.251	–	25.251
Enovit magistrski (2. bolonjska stopnja)	1.688	–	1.688
Magistrski (2. bolonjska stopnja)	5.153	1.599	6.752
Specialistični	169	–	169
Magistrski (prejšnji)	3.663	219	3.882
Doktorski (prejšnji)	1.155	143	1.298
Doktorski (3. bolonjska stopnja)	1.949	162	2.111
Skupaj	89.081	9.198	98.279

Povzeto po <http://www.stat.si>.

pridobi le diplomant 3. stopnje. Kakšen naslov bo torej predviden za diplomante študijskih programov 2. stopnje, ki se bodo izvajali na univerzi? Ali bodo to teoretsko-raziskovalno umerjeni študijski programi, ali pa, tako kot sedaj, predvsem strokovni magisteriji. Glede na nacionalni program visokega šolstva (str. 9) se tu morebiti nakazuje nastanek »znanstvenih« 2. stopnjskih študijskih programov. V kolikor bo nacionalni program sprejet, bo od študijskega leta 2020/2021 možen le vpis v študijske programe v smislu binarne ureditve (str. 11).

Programska in institucionalna binarnost bi za slovenski visokošolski izobraževalni prostor imela precejšnje posledice, kar bi bilo moč razbrati na osnovi obstoječih podatkov SURS. Pri pregledu podatkov študentov v študijskem letu 2009/2010 (preglednica 6.1) vidimo, da se visokošolski univerzitetni in strokovni programi izvajajo tako na univerzah, kot tudi na samostojnih visokošolskih zavodih.

Na osnovi podatkov študentov, vpisanih v študijskem letu 2009/2010, bi v primeru institucionalne in programske binarnosti imele univerze od 30,3 do 36,1 % manj študentov.⁸ Samostojni visokošolski zavodi pa bi

8. V primeru, ko smo vse študente 2-letnih 2. stopnjskih študijskih programov uvrstili med strokovne študijske programe, bi univerze, v primeru institucionalne in programske binarnosti, zabeležile 32.165 manj študentov (36,1 %). Če bi pa za vse študente 2-letnih 2. stopnjskih študijskih programov predpostavili, da bi se v primeru binarnosti vpisali na univerzitetne študijske programe 2. stopnje, pa bi univerze imele za 27.012 manj študentov (30,3 %).

bili prikrajšani le za 1.320 študentov (14,4 %), kar kaže na to, da je predlagana diverzifikacija univerzam naklonjena manj kot samostojnim visokošolskim zavodom.

Nacionalni program predvideva ustanavljanje t. i. politehnik, na katerih naj bi se izvajali strokovni programi 1. in 2. stopnje. Glede na to, da je pojem politehnika povezan predvsem s tehničnim izobraževanjem, nas je zanimala še primerjava študentov po področjih glede na mednarodno klasifikacijo ISCED. Politehniki bi najbolj ustrezali študentje področja 5 (8.035 študentov), postavlja pa se vprašanje, ali bi bila politehnika primeren visokošolski zavod za študij družbenih in poslovnih ter pravnih ved (16.432 študentov) in študij zdravstva in sociale ter storitev, kjer skupaj študira 10.249 študentov.

Z nacionalnim programom je predvideno, da bi z izjemo EU reguliranih poklicev, kjer se izvaja enoviti magistrski študij, vsi študiji na 1. stopnji trajali 3 leta (180 KT), na 2. stopnji (120 KT) pa 2 leti – t. i. model 3+2. Doktorski študij bi trajal od 3 do 4 leta, kar bo odvisno od akademske presoje univerze (prav tam). Kot predvideva nacionalni program, naj bi bil vpis v strukturno prenovljene študijske programe izveden najkasneje v študijskem letu 2013/2014. Spreminja se tudi stališče do izrednega študija, ki naj bi se v prihodnje, skladno z vseživljenjskim učenjem, za zaposlene študente izvajal prilagojeno, z zmanjšano letno obremenitvijo študentov od 30 do 45 KT (str. 18).

Naj opozorimo, da je bil osrednji namen bolonjske reforme skrajšanje študija in čim prejšnja zaposlitev diplomantov 1. stopnje. V praksi se je izkazalo, da temu ni tako, saj je na primer javna uprava za večino delovnih mest zahtevala 7. raven izobrazbe (bivša univerzitetna diploma). Tudi izobraževalni sektor za učitelje – od osnovne šole naprej, večinoma zahteva 7. raven izobrazbe. Nacionalni program to delno spreminja s predlaganim ukrepom, s katerim Ministrstvu za javno upravo nalaga, da najkasneje do leta 2012 spremeni izobrazbeno zahtevo iz prejšnje univerzitetne izobrazbe na zaključeno 1. stopnjo (str. 16). Nacionalni program načrtuje tudi oblikovanje nacionalnega ogrodja kvalifikacij, ki bo opredelilo posamezne kvalifikacije v šolskem sistemu, razlike med njimi in pridobljene kvalifikacije (str. 19). Ogrodje kvalifikacij bo v pomoč pri delu Nacionalni agenciji RS za zagotavljanje kakovosti v visokem šolstvu (v nadaljevanju: NAKVIS).

Kakovost

Skrb za zunanjo presojo kakovosti je z ustanovitvijo prevzel NAKVIS, ki mu pozornost daje tudi nacionalni program. NAKVIS naj bi v priho-

dnjih letih razvil in posodobil celoten sistem zunanega zagotavljanja kakovosti in pri tem sodeloval tudi z Javno agencijo za raziskovalno dejavnost RS (ARRS). Z vključitvijo NAKVIS v mednarodni organizaciji ENQA⁹ in EQAR¹⁰ bi NAKVIS dobil večjo kredibilnost v nacionalnem in mednarodnem prostoru.

Skrb za *notranji sistem kakovosti* daje nacionalni program samim visokošolskim institucijam. Visokošolske institucije bodo v naslednjih letih, na področju zagotavljanja akademskih standardov imele vse večji pomen (str. 28).

V povezavi s kakovostjo, daje nacionalni program poudarek pedagoški odličnosti oziroma poučevanju in izobraževalnemu delu. Spodbujala naj bi se tudi uporaba sodobnih metod poučevanja, posebno v povezavi s sodobnimi informacijsko-komunikacijskimi tehnologijami. Tako naj bi se z nacionalnim programom bolje umestil tudi študij na daljavo. Pozornost bo dana tudi izobraževanju bodočih pedagoških delavcev.

Nacionalni program predvideva, da naj bi v prihodnjih letih izboljšali prostorske razmere in opremljenost javnih visokošolskih institucij. Pozorno bo dana tudi boljši izkoriščenosti že obstoječih zmogljivosti. Vsi ukrepi na področju kakovosti visokošolskih institucijah naj bi se poznali v znižanju deleža študentov, ki ne diplomira.

Socialna razsežnost

Slovenija nameni za terciarno izobraževanje (TI) 1,21 % BDP. Poleg izdatkov za izobraževalne ustanove (346,6 mio EUR v letu 2008) nameni za transferje gospodinjstvom in druge zasebne entitete¹¹ 104,8 mio EUR (v letu 2008), ki predstavljajo skoraj četrtnino (23 %) vseh javnih izdatkov (Lesjak in Marjetič 2010).

V primerjavi z drugimi državami namenja Slovenija za razne pomoči študentom večji delež javnih sredstev *kot je EU povprečje* ter nad pov-

9. ENQA – The European Association for Quality Assurance in Higher Education (<http://www.enqa.eu/>).

10. EQAR – The European Quality Assurance Register for Higher Education (<http://www.eqar.eu/>).

11. Javni transferji za gospodinjstva in druge zasebne entitete vključujejo transferje in plačila za gospodinjstva (republiške, Zoisove štipendije, vladne in občinske kadrovske štipendije, štipendije za izobraževanje brezposelnih, otroške dodatke, in sicer v tistem delu, za katerega je dodaten pogoj za izplačilo vključenost v izobraževanje, subvencije za šolo v naravi ipd.); transferje in plačila drugim zasebnim entitetam (subvencije prevoznim podjetjem za nižje cene vozovnic za učence, dijake in študente, subvencije za učbenike, učno tehnologijo in strokovno literaturo, izdatki za prenovu izobraževalnih programov in evalvacije ipd.).

prečjem držav evropskega območja, medtem ko je po sredstvih, ki jih namenijo institucijam, *pod EU povprečjem* in 41 % manjše od povprečja 15 držav evrskega območja (prav tam 2010).

Socialni transferji za študente vključujejo štipendije, subvencionirani prevoz, subvencionirano prehrano in subvencionirano bivanje v študentskih domovih. Največ sredstev se je v letu 2006 namenilo za štipendije (74 %), ki so lahko republiške, Zoisove, kadrovske za pedagoške poklice in štipendije za tujce, zamejce in izseljence, okoli 15 % je bilo namenjenih za študentske domove, 10 % za subvencionirano prehrano, najmanj sredstev (1 %) pa je bilo namenjenih za subvencije prevoza študentov.

Podatki raziskave EVROSTUDENT SI (2010) prikazujejo življenjske razmere študentov v Sloveniji. Le 16 % študentov v času študija biva v študentskem domu. Odstotek bi lahko bil večji, če bi se zagotovilo večje število študentskih postelj. Od 84 % študentov, ki ne bivajo v študentskem domu, jih je največ pri starših, in sicer 36,4 %. Največ državne pomoči glede na izobrazbo staršev so v letu 2009 prejemale študentje, katerih starši imajo srednješolsko izobrazbo (v letu 2007 so najvišjo državno pomoč prejemale študentje, katerih starši so imeli visoko izobrazbo). Manj kot petina študentov (19,2 %) prejema štipendijo, od katerih jih okoli dve tretjini prejema štipendijo najnižje kategorije, tj. do 200 EUR mesečno, dobra petina pa prejema štipendijo najvišje kategorije, tj. nad 401 EUR mesečno.

Nacionalni program ugotavlja, da je delež vključenosti slovenskega prebivalstva v terciarno izobraževanje sicer visok, vendar je bilo povprečno trajanje študija na dodiplomskih študijskih programih v letu 2008 6,3 let; 6,8 let za univerzitetni in 5,9 let za visokošolski strokovni študij.

Država naj bi, tako napoveduje nacionalni program, plačala 1. stopnjo, vendar le štiri leta. Posameznik bo lahko to pravico izkoristil kadar koli v življenju, lahko bo tudi vstopal in izstopal iz sistema. V primeru prepisa v drug študijski program bo razliko nad 4 leti, potrebnimi za dokončanje študija, kril posameznik sam. Financiranje študija je predvideno tudi na 2. stopnji študija, vendar bo študent, če 2 letnega študija 2. stopnje, v 3 letih ne bo zaključil, moral državi vrniti stroške študija. Financiranje 3. stopnje študija bo urejen celostno, na novo. Financirali naj bi se predvsem mladi raziskovalci. S pravico do financiranja študija je povezana tudi pravica do socialnih transferjev. Zato se bo vzpostavil enoten in transparenten sistem socialnih transferjev za študente (prav

tam). S takšnim sistemom se bo najbrž odpravila praksa fiktivnega vpisa za potrebe pridobitve statusa študenta in s tem povezanih (socialnih) ugodnosti.

Vsekakor naj bi država z ukrepi zagotovila strukturo študentov, ki ustreza strukturi slovenskega prebivalstva, kar pomeni, da bi bilo terciarno izobraževanje dostopno tudi socialno šibkejšemu delu prebivalstva. S temi ukrepi se uresničuje tudi socialna razsežnost bolonjske reforme.

Skladno z nacionalnim programom, naj bi bil do leta 2020 v visoko šolstvo vključenih vsaj 45 % prebivalstva med 30. in 34. letom starosti, medtem ko naj bi bila vključenost v terciarno izobraževanje mladine med 19. in 24. letom 75 %.

Izhodišča za nacionalni raziskovalni in inovacijski program (NRIP) 2011–2020

Znanost, inovacije in strokovno znanje so postali gibalno gospodarske rasti in socialnega razvoja. Znanje predstavlja temelj, na katerega se opira družba znanja in bistveni element gospodarskega razvoja, saj poleg kapitala, dela in zemlje, predstavlja enega od pomembnejših produkcijskih faktorjev. V gospodarstvih, temelječih na znanju, znanstveni sistemi predstavljajo ključno vlogo pri (OECD 1996, 21) v:

- produkciji znanj – razvijanju in posredovanju novih znanj,
- prenosu znanj – izobraževanje in razvijanje človeških virov,
- širjenju znanj – ki omogoča zagotavljanje sredstev za reševanje problemov.

Tesnejši razvoj sodelovanja med univerzami, gospodarstvom in državo, ki temelji na t. i. modelu trojne vijačnice (Etzkowitz in Leydesdorff 2000) omogoča dobro interakcijo med izobraževanjem, raziskavami in inovacijami v tako imenovanem trikotniku znanja. Univerze imajo tu posebno vlogo: delovati morajo kot spodbujevalec pri omenjenih interakcijah z ustvarjanjem in širjenjem dragocenega znanja za družbo in gospodarstvo, kot tudi s povezovanjem izobraževanja, raziskav in inovacij prek sodelovanja s širšo skupnostjo. Na znanju temelječe gospodarstvo in družba tako spodbuja univerze, da postanejo bolj vključene v življenje skupnosti, v kateri izvajajo svoje temeljne naloge, (so)ustvarjajo in posredujejo znanje, strokovno znanje, veščine in izkušnje (Commission of the European Communities 2003, 9). Vsekakor je samo povezovanje visokošolskih institucij z gospodarstvom v

Sloveniji v povojih, izvajajo pa se že pozitivni mehanizmi, ki so vidni predvsem v ustanavljanju različnih razvojno znanstvenih inkubatorjev, spin-off podjetij, konferenc in tako dalje. Vendar stanje še ni zadovoljivo, saj »predvsem zaostajamo pri snovanju inovativnih produktov in ustvarjanju visokotehnoloških podjetij« (Avberšek 2010, 20) in tudi mehanizmi za prenos znanja so slabo razviti in velikokrat neučinkoviti. »Praksa kaže na to, da akademsko napredovanje in vrednotenje v organizacijah znanja še vedno temelji na objavah citatov in zapostavlja vključevanje v gospodarske razvojne projekte« (Avberšek 2010, 20–21). Različno razumevanje bistva sodelovanja med podjetji, državo in univerzo, je pokazala tudi analiza odnosa med znanostjo in gospodarstvom, in sicer: »medtem ko podjetja vidijo ovire na strani znanosti, jih ta vidi na strani gospodarstva, oboji skupaj pa kot veliko oviro prepoznavajo nejasno vlogo države in slabo finančno okolje (predvsem v povezavi z državnimi sredstvi)« (Mali in drugi v Lenarčič 2007, 96)

Kakor je zapisano tudi v *izhodiščih za nacionalni raziskovalni in inovacijski program* (NRIP) 2011–2020, Slovenija primerjalno zaostaja po kazalcih inovativnosti, učinkovitosti nacionalnega inovacijskega sistema (v nadaljevanju: NIS) in razvojnih politik, kjer smo med vsemi NSI institucijami bistveno premalo uspešni v povezovanju in prenašanju znanja (podjetja, raziskovalne organizacije in visokošolske organizacije, podporne institucije, javni sektor in vlada). Temeljno poslanstvo novega NRIP-a je zatorej zagotoviti hitro dvigovanje učinkovitosti nacionalnega inovacijskega sistema (v nadaljevanju: NIS) ter znatno povečanje obsega financiranja raziskovalne in razvojne dejavnosti. »Vlaganja v RR (razvojno raziskovalno dejavnost) morajo skladno s cilji strateških dokumentov in zavez države rasti stabilno do ciljne stopnje najmanj 3,6 % do leta 2020 (ne vključujoč sredstva za visokošolsko dejavnost), od tega 1,2-odstotni točki javnih vlaganj« (NRIP 2010, 1).

Z namenom uresničitve in dosege temeljnega strateškega cilja¹² nacionalnega raziskovalnega in inovacijskega programa (izhodišča 2011–2020), ki temeljijo na Strategiji razvoja Slovenije in sprejetih strateških razvojnih ciljih Slovenije, je predvsem potrebno (NRIP 2010, 2):

12. Temeljni strateški cilj nacionalni raziskovalni in inovacijski program (izhodišča 2011–2020) je »izgradnja celovitega inovacijskega sistema s konkurenčnim gospodarstvom in vrhunsko znanostjo z namenom ustvarjanja višje dodane vrednosti. Višja dodana vrednost omogoča trajen razvoj drugih družbenih podsistemov (šolstvo, zdravstvo, kultura, šport itd.), kar povratno vpliva na učinkovitejši NIS ter tako ustvarja družbo, ki omogoča blaginjo« (NRIP 2010, 1–2).

- povečati, izboljšati učinkovitost vlaganj celotnega NIS ter povečanje vlaganj v RR,
- izpeljati sistemske spremembe v financiranju raziskovalne dejavnosti, reorganizacija NIS, sistemske spremembe zakonodaje za omogočanje pretoka prenosa znanj za družbeni in gospodarski razvoj ter zaveza vlade za dosledno izvajanje zastavljenih prednostnih usmeritev in ukrepov,
- predlagati sprejetje posebnega zakona (*lex specialis*), ki bi omogočil hitrejšo odpravljanje sedanjih zaviralcev razvoja.

V skladu s tem so temeljne usmeritve in cilji NRIP (NRIP 2010, 3–7):

- *ustvariti spodbudno okolje za inventivnost, inovativnost, podjetništvo in prenos znanja v izdelke in storitve z visoko dodano vrednostjo*; v skladu s tem ciljem je predvsem potrebno povečati vlaganja v RR v zasebnem sektorju in vzpostaviti ustrezno okolje za nastajanje in rast novih tehnoloških in drugih podjetij tako, da bomo po deležu novo nastalih podjetij med prvo tretjino držav EU,
- *zagotoviti pogoje za stabilno, kakovostno in razvojno usmerjeno znanstveno raziskovalno in izobraževalno dejavnost*; za zagotovitev tega cilja je potrebno vzpostaviti sistem organiziranosti in financiranja javnih raziskovalnih organizacij, vzpostaviti učinkovite spodbujevalne mehanizme za sodelovanje in povezovanje akademske sfere in gospodarstva ter ustvariti stimulatívno izobraževalno in delovno okolje tako, da bo dolgoročno zagotovljen priliv kakovostnih in motiviranih kadrov,
- *zagotoviti usklajenost in učinkovitost izvajanja inovacijske politike države*, pri čemer je cilj povezovanje vseh politik in usklajeno izvajanje različnih ukrepov, ki lahko prispevajo k ustvarjanju spodbudnega okolja za inovativnost, ustvarjanje in komercializacijo znanja in zagotavljanje sprotne spremljanje in vrednotenje merljivih učinkov inovacijske politike, ki bodo omogočale prožno prilagajanje spreminjajočim se razmeram in hkrati tudi uvajanje ukrepov za preprečevanje odstopanja od zastavljenih ciljev.

Literatura

Avberšek, A. 2010. 3 resnice in 7 potez za tehnološki preboj Slovenije: tehnološka razvojna politika za konkurenčnost gospodarstva. [Http://pravniportal.gzs.si/slo/clanki/50446](http://pravniportal.gzs.si/slo/clanki/50446).

- Commission of the European Communities. 2003. Communication from the Commission: the role of the universities in the Europe of knowledge. [Ftp://ftp.cordis.europa.eu/pub/documents_r5/natdirooooo38/s_1940005_20030317_144432_GERC031941en.pdf](http://ftp.cordis.europa.eu/pub/documents_r5/natdirooooo38/s_1940005_20030317_144432_GERC031941en.pdf).
- Čepar, Ž. 2009. Socio-ekonomski dejavniki povpraševanja po visokošolskem izobraževanju v Sloveniji. Doktorska disertacija, Fakulteta za management Koper Univerze na Primorskem.
- Etzkowitz, H., in L. Leydesdorff. 2000. The dynamics of innovation: from national systems and mode 2 to a triple helix of university industry government relations. *Research Policy* 29 (2): 109–123.
- EUA – European University Association. 2007. Doctoral programmes in European universities: achievements and challenges. Report prepared for European universities and ministers of higher education. [Http://www.eua.be/fileadmin/user_upload/files/Publications/Doctoral_Programmes_in_Europe_s_Universities.pdf](http://www.eua.be/fileadmin/user_upload/files/Publications/Doctoral_Programmes_in_Europe_s_Universities.pdf).
- EUROSTUDENT SI. 2010. [Http://www.mvzt.gov.si/si/delovna_podrocja/visoko_solstvo/statistika_in_analize_s_podrocja_visokega_solstva/](http://www.mvzt.gov.si/si/delovna_podrocja/visoko_solstvo/statistika_in_analize_s_podrocja_visokega_solstva/).
- Izhodišča za nacionalni raziskovalni in inovacijski program (NRIP). 2010. 2011–2020. [Http://www.mvzt.gov.si/fileadmin/mvzt.gov.si/pageuploads/pdf/odnosi_z_javnostmi/IZHODI%C5%A0%C4%8CA_NRIP.pdf](http://www.mvzt.gov.si/fileadmin/mvzt.gov.si/pageuploads/pdf/odnosi_z_javnostmi/IZHODI%C5%A0%C4%8CA_NRIP.pdf).
- Macharová, N. 2010. Uvodni govor na konferenci Eurodoc, Dunaj. [Http://doktorat.at/data/2010/20100312-Po-Eurodoc-Macharova-Welcome-Speech.pdf](http://doktorat.at/data/2010/20100312-Po-Eurodoc-Macharova-Welcome-Speech.pdf).
- Lenarčič, B. 2007. Transfer znanja in socialni kapital v družbi znanja. [Http://www.druzboslovnerezprave.org/media/pdf/clanki/57-lenaric.pdf](http://www.druzboslovnerezprave.org/media/pdf/clanki/57-lenaric.pdf).
- Lesjak, D., in D. Marjetič. 2010. Učinkovita raba javnih sredstev na primeru visokega šolstva. Predstavljeno na seminarju Razpota fiskalne politike in poslovanja proračunskih porabnikov, Portorož.
- OECD. 1996. The knowledge-based economy. [Http://www.oecd.org/dataoecd/51/8/1913021.pdf](http://www.oecd.org/dataoecd/51/8/1913021.pdf).
- OECD. 2008. Tertiary education for the knowledge society: thematic review of tertiary education; synthesis report. [Http://oecd-conference-tekst.iscte.pt/downloads/OECD_overview.pdf](http://oecd-conference-tekst.iscte.pt/downloads/OECD_overview.pdf).
- Strašek, R. 2010. Financiranje visokega šolstva za tretje tisočletje. V Poročilu raziskovalnega dela na projektu v okviru Ciljnega raziskovalnega programa (CRP): Konkurenčnost Slovenije 2006–2013. [Http://www.mvzt.gov.si/fileadmin/mvzt.gov.si/pageuploads/doc/dokumenti_visokosolstvo/KNJIZNICA/CRP-F3T-porocilo.pdf](http://www.mvzt.gov.si/fileadmin/mvzt.gov.si/pageuploads/doc/dokumenti_visokosolstvo/KNJIZNICA/CRP-F3T-porocilo.pdf).
- Weber, E. L. 2006. European strategy to promote the knowledge society

as source of renewed economic dynamism and of social cohesion. V *Partnering for the knowledge society*, ur. L. E. Weber in J. J. Duderstat, 3–19. London: Economica.

ZViS – Zakon o visokem šolstvu. *Uradni list Republike Slovenije*, št. 67/1993, 39/1995 Odl. US: U-I-22/94-15, 18/1998 Odl. US: U-I-34/98, 35/1998 Odl. US: U-I-243/95-13, 99/1999, 64/2001, 100/2003, 134/2003-UPB1, 63/2004, 100/2004-UPB2, 94/2006, 119/2006-UPB3, 59/2007-Zštip (63/2007 popr.), 15/2008 Odl. US: U-I-370/06-20, 64/2008.

Zgaga, P. 1999. Evropski visokošolski prostor. [Http://www.ond.vlaanderen.be/hogeronderwijs/Bologna/links/language/1999Bologna_Declaration-Slovenian.pdf](http://www.ond.vlaanderen.be/hogeronderwijs/Bologna/links/language/1999Bologna_Declaration-Slovenian.pdf).